

Naar een plantaardiger voedselaanbod

Aanbevelingen voor publieke organisaties t.b.v. het versnellen van de eiwittransitie in hun inkoopbeleid

Sanne Djojosoeparto, Muriel Verain, Hanna Schebesta, Sander Biesbroek, Maartje Poelman, Jeroen Candel
Wageningen University & Research (2023)

Publieke voedselinkoop als belangrijk instrument voor het versnellen van de eiwittransitie

De verschuiving van de consumptie van dierlijke eiwitten naar meer plantaardige eiwitten - de eiwittransitie - is belangrijk voor de gezondheid van mens en planeet (Willett et al., 2019). Een gezond voedingspatroon, - dat bestaat uit de juiste calorie-inname, een diversiteit aan plantaardige voedingsmiddelen, kleine hoeveelheden dierlijke voedingsmiddelen, onverzadigde in plaats van verzadigde vetten, en kleine hoeveelheden geraffineerde granen, sterk bewerkte voedingsmiddelen en toegevoegde suikers-, kan in belangrijke mate bijdragen aan de reductie van voedingsgerelateerde chronische ziekten en aan de reductie van de broeikasgasemissies en landgebruik (Willett et al., 2019). Op dit moment bestaat het gemiddelde voedingspatroon van de Nederlandse bevolking nog uit 57% dierlijke eiwitten, en 43% plantaardige eiwitten (RIVM, VCP 2019-2021). Echter, het kabinet streeft naar een 50%-50% balans in 2030 (Ministerie van LNV, 2022) en verschillende andere partijen adviseren een verdergaande omslag naar een consumptie van 40% dierlijke eiwitten en 60% plantaardige eiwitten. Zo adviseerde de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur een verschuiving naar een 40-60 balans in 2030, in hun rapport 'Duurzaam en gezond: Samen naar een houdbaar voedselsysteem' (Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, 2018) en in de transitie-agenda Biomassa & Voedsel is deze doelstelling voor 2050 opgenomen (Transitieteam Biomassa & Voedsel, 2018).

Publieke voedselinkoop - het inkopen en aanbieden van voedingsmiddelen door overheden en andere publieke organisaties, zoals scholen, universiteiten, ziekenhuizen en gevangenissen - is een belangrijk instrument voor het versnellen van de eiwittransitie (Parsons and Barling, 2021; FAO, 2021). Omdat het bij publieke voedselinkoop om aanzienlijke hoeveelheden voedsel gaat en de voedselconsumptie in publieke organisaties een groot aandeel betreft van de totale voedselconsumptie van de bevolking, wordt dit steeds meer gezien als een belangrijke route om de vraag naar en consumptie van duurzame(re) producten te vergroten (FAO, 2021). Dergelijke publieke instrumenten om de vraag naar meer plantaardige voedingsmiddelen te stimuleren zijn nodig om de transitie te bevorderen, daar boerenorganisaties ook herhaaldelijk een beroep doen op overheden om op vraag te sturen. Daarmee kan publieke voedselinkoop ook bijdragen aan het behalen van doelstelling 12.7 van de door de Verenigde Naties opgestelde Sustainable Development Goals: "Duurzame praktijken bij overheidsopdrachten [publieke aanbestedingen] bevorderen in overeenstemming met nationale beleidslijnen en prioriteiten" (United Nations, Sustainable Development Goals).

Over het onderzoek

Het doel van dit project was om te onderzoeken hoe publieke voedselinkoop kan bijdragen aan het versnellen van de eiwittransitie. In de eerste fase van het onderzoek zijn daarvoor interviews gehouden met verschillende experts op het gebied van de eiwittransitie en/of publiek inkoopbeleid werkzaam bij organisaties/allianties op het gebied van voeding, overheidsinstanties, of catering in Nederland. Doel van deze interviews was om een beeld te krijgen van zogenaamde 'good practices' in publieke organisaties in Nederland - organisaties die al actief inzetten op de eiwittransitie in hun inkoopbeleid en aanbod - en eerste inzichten te krijgen met betrekking tot de belemmerende en bevorderende factoren voor het stimuleren van de eiwittransitie door publieke organisaties. In de tweede fase van het onderzoek hebben we vervolgens tien good practice cases geselecteerd onder scholen, universiteiten, ziekenhuizen, gevangenissen en overheden. Interviews met betrokkenen in de inkoop en het aanbod van voedsel in deze organisaties (bijv. teamleider/beleidsadviseur, inkoper/contractmanager, cateraar/kok) hebben verdere diepgaande inzichten opgeleverd in de succesfactoren, en de barrières die overwonnen moesten worden, om de eiwittransitie door te voeren in het publieke inkoopbeleid en het aanbod. Tot slot hebben we deze bevindingen gepresenteerd en bediscussieerd tijdens het Symposium 'Eiwittransitie versnellen in inkoopbeleid van publieke organisaties' dat op 1 december 2022 heeft plaatsgevonden in Wageningen. Tijdens dit Symposium zijn de resultaten besproken met een bredere groep betrokken professionals bij dit onderwerp en zijn actiepunten voor en rondom publiek aanbestedingsbeleid geformuleerd. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen actiepunten die publieke organisaties zelf op kunnen pakken en actiepunten voor beleidsmakers bij lokale, regionale en nationale overheden die het versnellen van de eiwittransitie door middel van publieke voedselinkoop in een breed scala van publieke organisaties kunnen faciliteren. De belangrijkste aanbevelingen voor publieke organisaties zijn te vinden in deze beleidsbrief. Voor aanbevelingen gericht aan beleidsmakers bij overheden verwijzen we u graag naar het document 'Naar een plantaardiger voedselaanbod: Aanbevelingen voor overheden om de invoering van de eiwittransitie in publieke organisaties te faciliteren.' (Djojosoeparto et al., 2023).

Naar een plantaardiger voedselaanbod

Aanbevelingen voor publieke organisaties t.b.v. het versnellen van de eiwittransitie in hun inkoopbeleid

Sanne Djojosoeparto, Muriel Verain, Hanna Schebesta, Sander Biesbroek, Maartje Poelman, Jeroen Candel
Wageningen University & Research

1. Creëer bewustwording, draagvlak en motivatie

Bewustwording, draagvlak en motivatie bij verschillende actoren in de publieke organisatie, maar ook bij de betrokken cateraars en producenten, is een belangrijke factor voor het succesvol versnellen van de eiwittransitie in het inkoopbeleid van publieke organisaties. Om brede bewustwording, draagvlak en motivatie te creëren is het van belang de versnelling van de eiwittransitie tijdig en op de juiste wijze te communiceren. Organisaties kunnen het thema bijvoorbeeld als Unique Selling Point gebruiken of verbinden aan bredere maatschappelijke doelen zoals de reductie van CO2 impact. Daarnaast is het aan te bevelen alle lagen in de organisatie tijdig te betrekken, en duidelijk te communiceren aan de medewerkers en gasten waarom de organisatie de eiwittransitie een belangrijk thema vindt en bepaalde keuzes worden gemaakt. Daarbij is het tevens van belang rekening te houden met de doelgroep van een bepaalde publieke organisatie wat diversiteit in benadering en communicatie vraagt.

Bewustwording, draagvlak en motivatie voor dit thema kunnen bij verschillende actoren worden gestimuleerd door bijvoorbeeld story telling, presentaties te geven over het onderwerp, of opleidingen te verzorgen voor keukenpersoneel. Daarnaast kunnen interne aanjagers binnen de organisatie of influencers worden ingezet in de communicatie naar medewerkers en gasten (bijv. dokters naar patiënten). Het helpt wanneer er bestuurlijke wil en leiderschap wordt getoond op dit thema. Voorafgaand aan de versnelling van de eiwittransitie in inkoopbeleid, kunnen ook proeverijen worden georganiseerd, zodat bestuurders/managers en gasten van te voren al betrokken zijn en positief verrast kunnen worden. Tenslotte is het voor organisaties die werken met een eigen kok van groot belang dat de kok achter het invoeren van een meer plantaardig aanbod staat, en over de juiste kennis en vaardigheden beschikt om dit in de praktijk te brengen, met een aanbod dat wordt gewaardeerd door de gasten.

Wanneer plantaardige producten zijn ingekocht en worden aangeboden, is het van belang te blijven inzetten op het creëren van draagvlak en motivatie door gasten te verleiden en positieve ervaringen te geven met plantaardig eten. Het keukenpersoneel kan hierbij een belangrijke rol spelen door plantaardige maaltijden er mooi en aantrekkelijk uit te laten zien, deze maaltijden aan te prijzen en gasten eventueel te laten proeven. Daarbij is het aan te bevelen om niet te expliciet te communiceren dat producten of maaltijden plantaardig zijn omdat de ervaring leert dat dit gasten ervan kan weerhouden nieuwe producten of maaltijden uit te proberen.

2. Zorg voor een duurzaam en gezond aanbod, passend bij de doelgroep

Voor het versnellen van de eiwittransitie helpt het wanneer publieke organisaties zorgen voor een gevarieerd, duurzaam, gezond en aantrekkelijk aanbod. Om te komen tot een gevarieerd, duurzaam, gezond en aantrekkelijk aanbod kunnen organisaties kennis en inspiratie vergroten in verschillende lagen van de organisatie en bij cateraars door bijvoorbeeld workshops of proeverijen te organiseren, te leren van organisaties die reeds een stap verder zijn, en gebruik te maken van de kennis en informatie vanuit het Voedingscentrum. Voedingsrichtlijnen van het Voedingscentrum of andere organisaties (zoals die van EAT-Lancet) kunnen als leidraad gebruikt worden. Deze richtlijnen zijn over het algemeen gebaseerd op wat een gemiddelde consument aan eiwitbehoefte nodig heeft. Echter, enkele doelgroepen hebben specifieke eiwitbehoeften (bijv. patiënten in ziekenhuizen, ouderen), waarmee rekening moet worden gehouden in het aanbod. Het gebruik van wetenschappelijke inzichten hierbij kan helpen om bestuurders te overtuigen van de mogelijkheden van een meer plantaardig aanbod voor elke doelgroep.

Het is essentieel voor ogen te hebben hoe het duurzame en gezonde aanbod er uit moet komen te zien, zodat het inkoopbeleid hierop kan worden aangepast. Zo kan de verhouding plantaardig/dierlijk in de inkoop en dus het aanbod voor verschillende typen producten worden aangepast (bijv. drie veganistische broodjes en één met vlees; of het vervangen van vlees in wereldgerechten door tofu of peulvruchten) en kunnen plantaardige ingrediënten/producten voor het aanbieden van een uitgebreide saladebar worden ingekocht. Verder kunnen organisaties ook producten zoals plantaardige melk of plantaardige room in plaats van dierlijke producten inkopen, waardoor verschillende 'quick wins' kunnen worden toegepast (bijv. plantaardige melk in de koffie of plantaardige soepen zonder balletjes en met plantaardige room). Op hoofdlijnen is het aan te bevelen niet alleen maar plantaardige analogen voor vlees en zuivel in te kopen en aan te bieden, maar een combinatie van hybride producten (deels vlees, deels plantaardig), analogen (die vlees of zuivel zo goed mogelijk namaken) en traditionele (onbewerkte) plantaardige eiwitrijke producten zoals peulvruchten en noten.

Naar een plantaardiger voedselaanbod

Aanbevelingen voor publieke organisaties t.b.v. het versnellen van de eiwittransitie in hun inkoopbeleid

Sanne Djojosoeparto, Muriel Verain, Hanna Schebesta, Sander Biesbroek, Maartje Poelman, Jeroen Candel
Wageningen University & Research

3. Neem financiële maatregelen

Ook financiële maatregelen zijn een belangrijke bevorderende factor voor het versnellen van de eiwittransitie in inkoopbeleid van publieke organisaties. Het is daarbij in de eerste plaats van belang dat organisaties bereid zijn om te investeren in de eiwittransitie, hier (financiële) prioriteit aan geven, en dit niet zien als een sluitpost op de begroting. Om de cateraar te stimuleren de eiwittransitie door te voeren in het aanbod en de angst voor omzetverlies te adresseren, kan de organisatie bijvoorbeeld minimale omzetafspraken maken met de cateraar en de cateraar indien nodig compensatie verlenen voor eventuele verliezen. Ook kunnen organisaties, indien beschikbaar, gebruik maken van subsidies, regelingen of beschikbaar gestelde budgetten voor pilots en educatie vanuit de overheid. Het investeren in de eiwittransitie kan ook gezien worden als een investering in de gezondheid van medewerkers, de duurzaamheid van de bedrijfsvoering en aantrekkelijk werkgeverschap.

Het is aan te bevelen dat publieke organisaties ervoor zorgen dat duurzame en gezonde producten en maaltijden betaalbaar zijn en goedkoper worden aangeboden dan de niet-duurzame en ongezonde varianten. Dat kan bijvoorbeeld doordat publieke organisaties in hun aanbestedingsrichtlijnen een voorwaarde stellen dat true pricing moet worden toegepast, waarbij de inschrijver met de laagste milieu en sociale kosten in het aanbod een grotere kans maakt de gunning te krijgen. Ook kunnen publieke organisaties van cateraars eisen dat klanten de eerlijke prijs betalen (en zien) in het bedrijfsrestaurant/kantine, door de externe milieu en sociale kosten (broeikasgasemissies, stikstof- en fijn stof emissies, biodiversiteitsverlies, eerlijke prijs voor de boer) door te berekenen in de prijzen van plantaardige en dierlijke producten/maaltijden.

Andere mogelijkheden om te zorgen voor betaalbare prijzen van plantaardige producten en maaltijden zijn bijvoorbeeld het van tevoren vaststellen van prijzen voor het kernassortiment dat wordt uitgevraagd aan de cateraar en het aansporen van cateraars om creatief om te gaan met het aanbod, door bijvoorbeeld maaltijden aan te bieden op basis van betaalbare ingrediënten zoals peulvruchten.

4. Neem de eiwittransitie op in beleid en contracten en monitor voortgang

Het aanpassen van het beleid van de publieke organisatie kan bevorderend werken in het versnellen van de eiwittransitie. Zo is het aan te bevelen dat de organisatie de eiwittransitie opneemt in haar visie en Specifieke, Meetbare, Acceptabele, Realistische, en Tijdsgebonden (SMART) doelen stelt omtrent de eiwittransitie. Een voorbeeld van een dergelijke doelstelling is:

"In 2030, bestaat het aanbod in de kantine uit 60% plantaardige eiwitten en 40% dierlijke eiwitten"

Daarbij is het ook aan te bevelen om het transitieproces voor het versnellen van de eiwittransitie in inkoopbeleid van tevoren goed uit te denken en op te nemen in beleid. In sommige organisaties zal een stapsgewijze fasering de voorkeur hebben terwijl in andere organisaties een radicalere omslag in het aanbod beter kan werken.

Ook is het belangrijk om aanpassingen van het inkoopbeleid binnen de context van een bredere transitie naar een gezond en duurzaam voedselsysteem te plaatsen (Rijksoverheid, 2020). Daarbij is het aan te bevelen stakeholders te betrekken die kunnen ondersteunen met het uitdenken van een 'slimme mix' van beleidsmaatregelen die voor deze bredere voedseltransitie nodig zijn (bijv. het Voedingscentrum) (Rijksoverheid, 2020).

Daarnaast wordt aanbevolen aanbestedingsregels en contracten aan te passen om zo bij te dragen aan het versnellen van de eiwittransitie. Zo helpt het om doelen en eisen met betrekking tot de eiwittransitie op te nemen in het Programma van Eisen. Ook moeten doelen en eisen ambitieus worden geformuleerd en op een hoog niveau (bijvoorbeeld X% plantaardige eiwitten in [Jaartal]), zodat de cateraar wordt uitgedaagd om stappen te zetten. Daarbij zou de eiwittransitie als standaard Key Performance Indicator (KPI) moeten worden uitgevraagd en opgenomen in de inschrijving van de betreffende cateraar. Onderstaande kaders geven voorbeeldpassages aan hoe de eiwittransitie kan worden opgenomen in visies en aanbestedingsrichtlijnen (Programma van Eisen en wensen).

Verder is het belangrijk dat er tijdens het aanbestedingsproces ruimte is voor dialoog tussen de publieke organisatie en de cateraar om ervoor te zorgen dat inschrijvingen passen binnen de uitvraag. Ook is het aan te bevelen om de samenwerking tussen de publieke organisatie en de cateraar vorm te geven middels een partnerschap, waarin gezamenlijk wordt nagedacht over hoe de gestelde doelen het beste behaald kunnen worden en als partners wordt opgetrokken in de realisatie en monitoring van die doelen. Tot slot is het van belang dat gemaakte afspraken worden gemonitord, geëvalueerd en gecontroleerd en dat er wordt afgerekend op de geformuleerde doelen met betrekking tot de eiwittransitie (bijvoorbeeld de KPI's). Ook is het doen van een nulmeting in het aanbod van de zittende cateraar van belang, zodat de nieuwe cateraar op basis daarvan zijn plan van aanpak kan opstellen.

Voorbeeldpassages visies

- In 2030 bestaat het assortiment in het bedrijfsrestaurant voor minimaal 80% uit plantaardige eiwitten en bestaat het assortiment van de banqueting (vergaderlunches en recepties) voor 100% uit plantaardige eiwitten.
- [Organisatie X] sluit aan bij de ambities van de Transitieagenda Biomassa & Voedsel: een eiwitbalans van minimaal 50:50 plantaardig/dierlijk in 2025 en 60:40 in 2050.
- Het einddoel is maximaal 40% dierlijk eiwit en minimaal 60% plantaardig eiwit in het bedrijfsrestaurant in 2030. In de banqueting is de doelstelling minimaal 70% plantaardig eiwit in 2030. Hierbij wordt gebruik gemaakt van plantaardig als standaardoptie.

Naar een plantaardiger voedselaanbod

Aanbevelingen voor publieke organisaties t.b.v. het versnellen van de eiwittransitie in hun inkoopbeleid

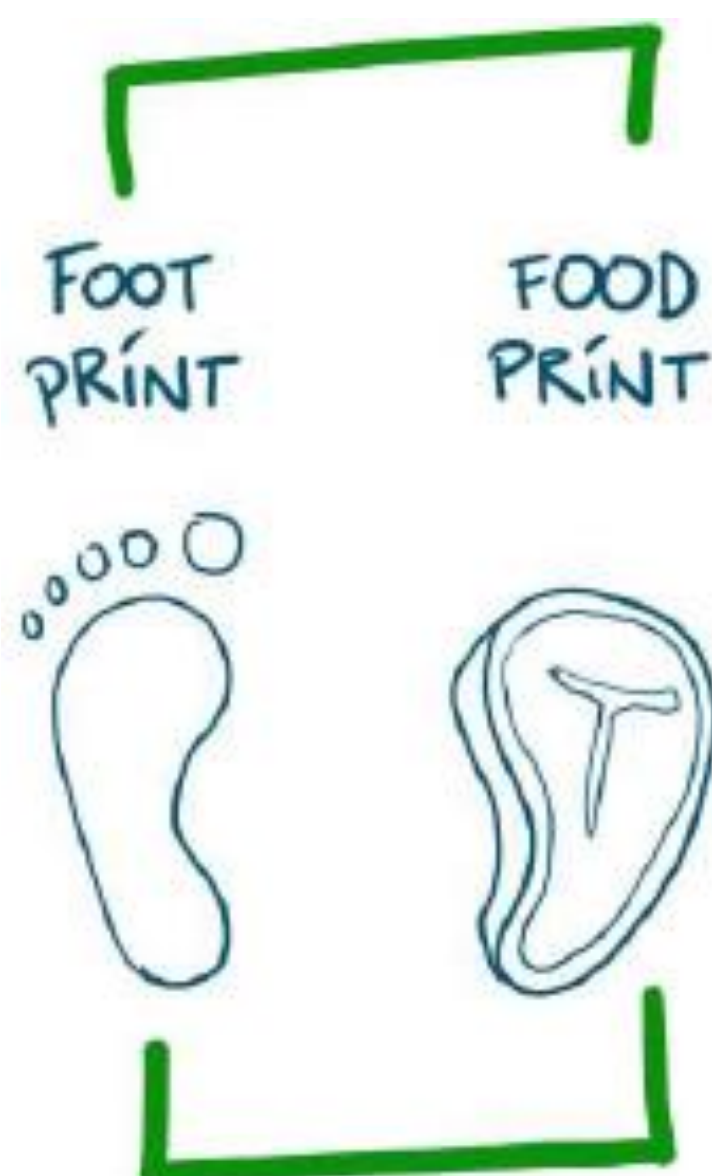
Sanne Djojosoeparto, Muriel Verain, Hanna Schebesta, Sander Biesbroek, Maartje Poelman, Jeroen Candel
Wageningen University & Research

Voorbeeldpassages Programma van Eisen en wensen

- **Eis:** In 2030 zou minimaal 60% van de eiwitten die we eten afkomstig moeten zijn van plantaardige bronnen, en maximaal 40% van dierlijke bronnen. De Inschrijver moet streven naar deze doelstelling, waarbij rekening wordt gehouden met de behoeften van de gasten.
- **Wens:** Op welke wijze wordt het aandeel dierlijke eiwitten in het aanbod verminderd en het aandeel plantaardige eiwitten verhoogd, zonder dat de tevredenheid van de gasten daalt?
- **Eis:** Inschrijver dient te beschrijven wat in het standaardmenu voor vergaderingen wordt geserveerd. Het standaardmenu mag alleen plantaardige opties bevatten. Dierlijke opties moeten op verzoek worden aangeboden.
- **Eis (MVI):** In de banqueting map zijn alleen veganistische en vegetarische opties opgenomen.

5. Houd rekening met de bredere voedselomgeving

De voedselomgeving kan ook een rol spelen in het al dan niet succesvol versnellen van de eiwittransitie. Het is van belang in kaart te brengen welke andere voedselaanbieders er in de omgeving van de organisatie zijn waar gasten naar uit zouden kunnen wijken, welke type voedingsmiddelen daar worden aangeboden en welke prijzen worden gehanteerd. Dat geeft inzicht in de mogelijkheden die er zijn om te voorkomen dat gasten uitwijken (bijv. met een aantrekkelijk, gevarieerd en betaalbaar aanbod in het restaurant/kantine en bepaalde promotie/spaaracties, bijv. gratis koffie bij [X] aantal plantaardige producten/maaltijden).

6. Slotoverweging

Samengevat zijn dit de belangrijkste aanbevelingen voor publieke organisaties ten behoeve van het versnellen van de eiwittransitie in hun inkoopbeleid:

1. Creëer bewustwording, draagvlak en motivatie voor het versnellen van de eiwittransitie in de eigen organisatie;
2. Zorg voor een duurzaam en gezond aanbod in de organisatie, passend bij de doelgroep;
3. Neem financiële maatregelen voor het versnellen van de eiwittransitie in de eigen organisatie;
4. Neem de eiwittransitie op in beleid en contracten en monitor voortgang;
5. Houd rekening met de bredere voedselomgeving bij het versnellen van de eiwittransitie in de eigen organisatie.

Referenties

- Djojosoeparto S, Verain M, Schebesta H, Biesbroek S, Poelman M, Candel J (2023). Naar een plantaardiger voedselaanbod: Aanbevelingen voor overheden om de invoering van de eiwittransitie in publieke organisaties te faciliteren.'
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) (2021). Public food procurement for sustainable food systems and healthy diets- Volume 1. [Public food procurement for sustainable food systems and healthy diets - Volume 1 | FAO](#)
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2022). Voedingsbeleid. Brief van de Minister van LNV aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. 31532; 271, 29 maart 2022. [Voedingsbeleid | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)
- Parsons K, and Barling D. (2021) What would a transformational approach to food public procurement look like? A report for the UKRI Transforming the UK Food System Programme. Food Systems and Policy Research Group, University of Hertfordshire. [what-would-a-transformational-approach-to-food-public-procurement-look-like.pdf](#)
- Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, 2018. Duurzaam en gezond: Samen naar een houdbaar voedselsysteem.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (2019a). "Wat is de inname van eiwitten in Nederland? Cijfers op basis van de VCP 2012-2016." <https://wateetnederland.nl/resultaten/energie-en-macronutrienten/inname/eiwitten>. Geraadpleegd December 2022.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Verandering consumptie eiwitrijke producten. <https://www.wateetnederland.nl/resultaten/veranderingen/verandering-consumptie-eiwitrijke-producten>. Geraadpleegd Maart 2023.
- Rijksoverheid. MVI-criteriatool. Geraadpleegd December 2022. [MVI-criteriatool \(mvicriteria.nl\)](#)
- Rijksoverheid (2020). Tenminste houdbaar tot: Bewegen naar een duurzaam voedselsysteem. Brede Maatschappelijke Heroverweging. [BMH 10 Naar een duurzamer voedselsysteem | Rapport | Rijksoverheid.nl](#)
- Transitieteam Biomassa & Voedsel (2018). Transitieagenda Biomassa & Voedsel. [Transitieagenda Biomassa Voedsel.pdf \(overheid.nl\)](#)
- United Nations. The 17 Sustainable Development Goals. [THE 17 GOALS | Sustainable Development \(un.org\)](#). Geraadpleegd Januari 2023.
- Willett W, Rockström J, Loken B, Springmann M, Lang T, Vermeulen S, et al (2019). Food in the Anthropocene: the EAT-Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet*, 393(10170), 447-492.

